

Regeringens proposition

1982/83:40

om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk;

beslutad den 21 oktober 1982.

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

OVE RAINER

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till en utvidgning av uphovsmännens ensamrätt när det gäller uthyrning av musikaliska verk. Förslaget har föranletts främst av behovet av att motverka den skada som uthyrningsverksamheten av grammofonskivor kan medföra för uphovsmän och andra rättighetshavare på området.

F.n. behövs enligt den uphovsrättsliga lagstiftningen uphovsmännens samtycke endast vid uthyrning av musikaliska verk i form av noter. I propositionen föreslås att exemplar i allmänhet av musikaliska verk – alltså även t.ex. grammofonskivor och inspelade kassetband – inte utan uphovsmännens samtycke får tillhandahållas allmänheten genom uthyrning eller därmed jämförlig rättshandling.

Lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1983.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

Härigenom föreskrivs att 23 § lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Sedan litterärt eller musikaliskt verk utgivits, *må* exemplar, som omfattas av utgivningen, spridas vidare *ävensom* visas offentligt: *dock må noter till musikaliskt verk ej utan upphovsmannens samtycke uthyras till allmänheten.*

Föreslagen lydelse

23 §

Sedan *ett* litterärt eller musikaliskt verk *har* utgivits, *får* exemplar, som omfattas av utgivningen, spridas vidare *och* visas offentligt. *Exemplar av musikaliska verk får dock inte utan upphovsmannens samtycke tillhandahållas allmänheten genom uthyrning eller annan därmed jämförlig rättshandling.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. Den skall tillämpas även på verk som har tillkommit före ikraftträdandet.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-09-02

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Friggebo, Dahlgren, Åsling, Johansson, Wirtén, Andersson, Boo, Petri, Eliasson, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Ahrland, Molin

Föredragande: statsrådet Petri

Lagrådsremiss om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

1 Inledning

Åren 1976-77 tillsattes i samtliga nordiska länder utom Island nationella utredningar för översyn av den upphovsrättsliga lagstiftningen. År 1981 tillsattes en sådan utredning även i Island.

Med stöd av regeringens bemyndigande den 4 mars 1976 tillkallades för Sveriges del tre sakkunniga med uppdrag att företa en allmän översyn av upphovsrättslagstiftningen. De sakkunniga, som antog namnet upphovsrättsutredningen, erhöll tilläggsdirektiv genom beslut av regeringen den 24 februari 1977. Samtidigt utökades antalet sakkunniga till fem.¹

På senare tid har uthyrningsverksamhet med grammofonskivor tilltagit i omfattning i Sverige. Frågan om de verkningar som denna uthyrningsverksamhet kan ha för rättighetshavarna inom den upphovsrättsliga lagstiftningen behandlades vid 1981/82-års riksmöte i anledning av två motioner. Upphovsrättsutredningen tog mot bakgrund härav upp denna fråga med förtur och lade den 2 mars 1982 fram promemorian *Åtgärder med anledning av uthyrningsverksamhet beträffande grammofonskivor m.m.* Promemorian med utredningens lagförslag bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

¹ Ledamöter när promemorian avlämnades: justitierådet Torwald Hesser, ordförande, bankofullmäktigen och riksdagsledamoten Torsten Bengtson, författaren Lars Gustafsson, chefsrådmannen och riksdagsledamoten Inger Lindquist och f.d. radiochefen Otto Nordenskiöld.

Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som *bilaga 2*.

I lagstiftningsärendet har samråd ägt rum med de ansvariga ministerierna i Danmark, Finland, Island och Norge.

2 Gällande ordning

2.1 Upphovsrättens grundprinciper

Det upphovsrättsliga området har en stark internationell prägel. Sålunda finns flera internationella konventioner som i olika hänseenden ålägger staterna förpliktelser att ge olika grupper av rättighetshavare ett visst skydd. I fråga om dessa konventioner hänvisas till upphovsrättsutredningens promemoria (avsnitt 2.2.2).

Reglerna om författares, kompositörers, konstnärers och andra upphovsmäns rätt till sina alster finns för Sveriges del i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen, URL). I denna lag finns också bestämmelser om s.k. närstående rättigheter, dvs. rättigheter som tillkommer artister, musiker och andra utövande konstnärer, framställare av grammofonskivor och andra ljudinspelningar samt radio- och televisionsföretag. Bestämmelser rörande rätten till fotografier finns i lagen (1960:730) om rätt till fotografisk bild (FotoL).

Genom dessa lagar tillerkänns upphovsmän, fotografer och andra nu nämnda kategorier av personer vissa rättigheter i fråga om utnyttjandet av deras verk och prestationer. Dessa rättigheter är i huvudsak av två slag. Upphovsrätten omfattar sålunda för det första befogenheter som är av ekonomisk betydelse för rättighetshavarna, främst en principiell ensamrätt till alla former av mångfaldigande av verken eller prestationerna. Vidare omfattar upphovsrätten s.k. ideella rättigheter, främst rätten att bli namngiven i samband med ett verk eller en prestation och rätten att motsätta sig att verket eller prestationen ändras eller används på ett sätt som är kränkande för rättighetshavarens litterära och konstnärliga anseende eller egenart. Enligt huvudregeln gäller upphovsrätten i 50 år efter upphovsmannens dödsår. För de närstående rättigheterna och för fotografier gäller dock i allmänhet en kortare skyddstid.

Rättigheterna skyddas genom ett system av sanktioner. Uppsåtliga eller grovt oaktsamma intrång i rättigheterna kan sålunda straffas med böter eller fängelse i högst två år. Vidare kan skadeståndsansvar komma i fråga. Om någon utnyttjar ett verk eller annan skyddad prestation i strid mot URL eller FotoL, skall han till rättighetshavaren betala ersättning som motsvarar skäligt vederlag för utnyttjandet. Har utnyttjandet skett uppsåtligen eller av oaktsamhet, skall ersättning utgå också i vissa andra hänseenden. Andra

former av intrång än obehörigt utnyttjande medför ersättningsskyldighet, om de begås uppsåtligt eller av oaktsamhet.

Allmänt åtal för intrång i rättigheterna får ske endast efter angivelse av målsäganden eller om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

2.2 Rättsläget såvitt gäller uthyrning av exemplar av skyddade verk och prestationer

Enligt 2 § URL gäller som utgångspunkt att upphovsmannen har ensamrätt att bestämma över spridning av exemplar av hans verk till allmänheten. Denna s.k. spridningsrätt är emellertid inskränkt i fråga om vissa typer av verk. I 23 § URL föreskrivs sålunda bl.a. att, sedan ett litterärt eller musikaliskt verk har utgivits, de utgivna exemplaren får spridas vidare. Detta kan ske genom t.ex. vidareförsäljning, uthyrning eller utlåning. Enda undantaget är att noter till musikaliska verk inte får hyras ut till allmänheten utan samtycke av upphovsmannen. Det kan nämnas att den norska motsvarande undantagsbestämmelsen täcker musikaliska verk i allmänhet och inte bara verken i notskrift.

Såvitt gäller den egentliga upphovsrätten (i detta sammanhang framför allt kompositörernas och textförfattarnas rättigheter) hindrar sålunda inte URL uthyrning till allmänheten av musikupptagningar utan upphovsmannens tillstånd.

Ofta avser uthyrning av musikaliska verk inte bara upptagningen som sådan utan också omslag och liknande. Frågan uppkommer då om det är tillåtet att hyra ut ett konstnärligt utformat omslag till en musikupptagning, t.ex. ett skivomslag. Såvitt gäller egentliga konstverk regleras denna fråga i 25 § URL. Där föreskrivs bl.a. att, sedan ett konstverk har utgivits, de utgivna exemplaren får spridas vidare. När det gäller fotografier är rättsläget ett annat. De grundläggande rättigheter som tillkommer en fotograf med avseende på hans fotografi omfattar enligt 1 § FotoL bara mångfaldigande och offentlig visning. Någon spridningsrätt ingår inte i rättigheterna enligt denna lag. Hinder mot uthyrning av omslagen till musikupptagningar finns sålunda inte enligt URL och FotoL.

I URL finns som nyss har nämnts också bestämmelser om s.k. närstående rättigheter, dvs. de rättigheter som tillkommer utövande konstnärer (musiker, sångare m.fl. som framför verk) och fonogramframställare (i huvudsak grammfonbolag) samt radioföretag. Dessa rättigheter omfattar bl.a. en ensamrätt till kopiering av upptagningar under 25 år från utgången av det år då inspelningen ägde rum (45 § andra stycket, 46 § och 48 § andra stycket). Någon spridningsrätt liknande den som de egentliga upphovsmännen har finns inte för dessa kategorier. De kan alltså inte på URL grunda någon rätt att motsätta sig uthyrning av upptagningar av deras prestationer.

Enligt den upphovsrättsliga lagstiftningen föreligger sålunda inte något hinder mot den egentliga uthyrningsverksamheten av *fonogram*, dvs. grammofonskivor och andra slags ljudupptagningar. I fråga om *videogram* är däremot situationen en annan. Videogram är nämligen enligt gängse uppfattning att anse som filmverk. De omfattas alltså inte av ordalagen i undantagen från spridningsrätten i 23 och 25 §§, vilka som nämnts endast tar sikte på litterära verk, musikaliska verk och konstverk.

2.3 Avtalsrättslig reglering

Även om den upphovsrättsliga lagstiftningen inte utgör hinder mot uthyrning av fonogram, är det givetvis möjligt att hinder mot sådan uthyrning kan föreligga i det enskilda fallet på grund av avtal. I de kontrakt som kompositörernas organisationer (Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå, STIM, och Nordisk Copyright Bureau, NCB) upprättar med fonogramproducenter föreskrivs i regel att producenten är skyldig att på skivan ange: "Utan tillstånd är kopiering, uthyrning, utlåning, användning av denna grammofonskiva till offentligt framförande och radioutsändning förbjudet". En sådan avtalsbestämmelse binder självfallet avtalsparterna. Frågan om och i vad mån den binder även andra, exempelvis uthyrare, regleras inte i URL och FotoL.

3 Framställning till upphovsrättsutredningen samt tidigare riksdagsbehandling av frågan

I en skrivelse till upphovsrättsutredningen den 27 januari 1982 hemställde Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå (STIM), Svenska Musikerförbundet och den svenska gruppen av the International Federation of Producers of Phonograms and Videograms (IFPI) att utredningen med förtur skulle ta upp frågan om åtgärder mot uthyrning av fonogram. Framställningen är fogad som bilaga 1 till utredningens promemoria (se bilaga 1 till protokollet).

I januari 1982 väcktes i riksdagen två motioner i frågan. I den ena (1981/82:1237) hemställdes, att riksdagen hos regeringen skulle begära en utredning av verksamheten med uthyrning av grammofonskivor och behovet av ändrade regler i URL. I den andra (1981/82:1708) yrkades, att riksdagen hos regeringen skulle begära att upphovsrättsutredningen fick i uppdrag att snarast lägga fram förslag till lösning av de problem som en ökad uthyrning av grammofonskivor för med sig.

Lagutskottet, som behandlade båda motionerna i samma betänkande (LU 1981/82:21), anförde sammanfattningsvis bl.a. att uthyrningsverksamheten hade fått betydande negativa konsekvenser för rättighetsinnehavarna och kulturlivet i stort. Enligt utskottet fanns det därför anledning att i görligaste mån försöka motverka de skadliga effekterna av verksamheten. Utskottet

ansåg, att motionärernas önskemål hade tillgodosetts genom det förslag som hade lagts fram i upphovsrättsutredningens promemoria den 2 mars 1982. Utskottet underströk vidare betydelsen av att en proposition på grundval av förslaget snarast förelades riksdagen. Med hänsyn till det anförda borde motionerna enligt utskottet inte föranleda något initiativ från riksdagens sida. Utskottets hemställan att motionerna skulle avslås bifölls av riksdagen.

4 Sammanfattning av upphovsrättsutredningens promemoria

I promemorian tar utredningen upp frågan om vilka åtgärder som kan behöva vidtas med anledning av den ökande uthyrningsverksamheten med grammofonskivor.

Utredningen går igenom gällande rättslig reglering i fråga om uthyrning av exemplar av musikaliska verk. I sina allmänna överväganden konstaterar utredningen att det upphovsrättsliga regelsystemet avser att främja det andliga skapandet i olika former. Detta sker genom att upphovsmännen i denna lagstiftning tillerkänns bl.a. en principiell ensamrätt att bestämma över alla ekonomiskt betydelsefulla former av utnyttjanden av deras verk. I denna ensamrätt ingår rätten att bestämma över spridningen till allmänheten av exemplar av verk.

Utredningen konstaterar att man vid tillkomsten av 1960 års upphovsrättslagstiftning inte ansåg att spridningsrätten från praktisk synpunkt hade någon nämnvärd självständig ekonomisk betydelse för uphovsmännen och att man därför släppte spridningsrätten fri när det gäller huvuddelen av de verk som har skydd enligt den upphovsrättsliga lagstiftningen. Även i fråga om musikaliska verk gäller därför enligt URL som en utgångspunkt att, när exemplar av sådana verk har getts ut, de utgivna exemplaren får fritt spridas vidare. Det enda undantaget är att uthyrning till allmänheten av noter till musikaliska verk förutsätter tillstånd från uphovsmannen.

Utredningen uttalar därefter att, åtminstone när det gäller musikaliska verk, de förutsättningar på vilka 1960 års ställningstagande att frige spridningsrätten vilade numera har rubbats i väsentlig mån. Man utgick år 1960 från att uthyrning av grammofonskivor skulle förbli tämligen ovanlig och i vart fall inte ske i en sådan omfattning att rättighetshavarna skulle lida någon skada. Utredningen anser det inte möjligt att närmare mäta den skada som rättighetshavarna kan lida genom den uthyrningsverksamhet som nu äger rum beträffande grammofonskivor. Enligt utredningen är det dock klart att de skäl som år 1960 åberopades som grund för att frige spridningsrätten inte längre föreligger.

Mot bakgrund härav kommer utredningen till slutsatsen att rätten till fri uthyrning av exemplar av musikaliska verk bör inskränkas i jämförelse med vad som nu gäller. Detta bör enligt utredningen ske i enlighet med vad som redan gäller enligt norsk lag och med vad som var under övervägande i

Sverige redan vid tillkomsten av upphovsrättslagen, nämligen i den formen att upphovsmannens ensamrätt anges omfatta uthyrning till allmänheten av exemplar av musikaliska verk. Ensamrätten till uthyrning kommer då att omfatta även exempelvis inspelningar av musik på grammofonskivor eller kassetter och inte bara som f.n. noter till musikaliska verk. Med uthyrning bör enligt utredningen jämföras vissa rättshandlingar som till sina verkningar är jämförliga med uthyrning.

5 Allmän motivering

En grundläggande utgångspunkt i den upphovsrättsliga lagstiftningen är att upphovsmännen skall ha ensamrätt till alla former av ekonomiskt viktiga utnyttjanden av sina verk. Detta är nödvändigt för att ett av syftena med upphovsrätten skall kunna uppfyllas, nämligen att ge upphovsmännen möjlighet att leva av sitt skapande. Det är också viktigt att upphovsrättslagstiftningen ges en sådan utformning att den ger skydd för de ofta omfattande investeringar som producenter av olika slag måste göra för att kunna ge ut exempelvis böcker och musikupptagningar.

Upphovsmännens ensamrätt att bestämma över hur deras verk skall få utnyttjas är dock inte oinskränkt. Av hänsyn till olika motstående intressen har föreskrivits vissa undantag från denna ensamrätt. Som exempel kan nämnas reglerna om rätt att utan upphovsmannens medgivande framställa enstaka exemplar för enskilt bruk.

En betydelsefull del av ensamrätten ligger i den rätt som upphovsmannen har att bestämma över spridningen till allmänheten av exemplar av hans verk. Inte heller denna rätt är utan inskränkningar. När exemplar av litterära och musikaliska verk har getts ut, får de utgivna exemplaren fritt spridas vidare till allmänheten. Från denna regel gäller dock det undantaget att noter till musikaliska verk inte får hyras ut till allmänheten utan upphovsmannens tillstånd.

Som upphovsrättsutredningen har anfört har den tekniska utvecklingen, inte minst på reproduktionsteknikens område, haft en djupgående inverkan både på upphovsmännens och andra rättighetshavares situation och på situationen för olika kategorier av producenter av upphovsrättsligt skyddat material.

Utvecklingen på reproduktionsteknikens område har varit särskilt snabb när det gäller möjligheterna att spela in musik och andra typer av ljud. Ljudinspelningstekniken gör det i dag möjligt för ett stort antal personer att lätt och snabbt själva framställa exemplar av god kvalitet av musikaliska verk, och detta till förhållandevis låga kostnader. Ett sådant förfarande är under vissa förutsättningar tillåtet enligt URL till följd av reglerna om rätt till kopiering för enskilt bruk. De följer som den tekniska utvecklingen sålunda har för upphovsmäns och andra rättighetshavares situation utgör en del av

bakgrunden till den pågående revisionen av de nordiska ländernas upphovsrättslagar.

Utredningen har föreslagit en ändring i 23 § URL av innebörd att upphovsmännens ensamrätt utvidgas till att omfatta uthyrning till allmänheten av alla typer av exemplar av musikaliska verk. Som jag nyss nämnde omfattar denna ensamrätt f.n. endast uthyrning av noter. Samtliga remissinstanser utom konsumentverket har tillstyrkt utredningens förslag eller lämnat det utan erinran.

Konsumentverket har anfört att konsumenten har ett beaktansvärt intresse av att få hyra inspelade musikverk, att verket inte har uppmärksammat några särskilda konsumentproblem i samband med uthyrning av grammofonskivor som motiverar ett förbud mot sådan uthyrning och att verket därför inte finner skäl att tillstyrka utredningens förslag. Enligt konsumentverket bör frågan om förbud mot uthyrning av grammofonskivor prövas inom ramen för den övergripande översynen av upphovsrättslagen.

Jag vill för egen del först anföra, att jag ansluter mig till utredningens uppfattning att det är i högsta grad angeläget att upphovsmän och andra rättighetshavare enligt den upphovsrättsliga lagstiftningen så långt det är möjligt tillförsäkras de ekonomiskt viktiga befogenheterna när det gäller utnyttjandet av deras verk och prestationer.

Vid tillkomsten av 1960 års lagstiftning torde en av utgångspunkterna ha varit att rätten att bestämma över spridning av exemplar av verk inte hade någon nämnvärd självständig ekonomisk betydelse för upphovsmännen. Detta framgår av olika uttalanden i lagstiftningsärendet (prop. 1960:17 s. 160 och 404). Uppfattningen synes ha varit att uthyrning av grammofonskivor skulle förbli tämligen ovanlig och i vart fall inte ske i sådan omfattning eller under sådana former att rättighetshavarna enligt URI skulle lida någon skada.

Utvecklingen sedan 1960-talets början har medfört att spridningsrätten har fått en större betydelse för upphovsmännen. Det är visserligen knappast möjligt att närmare mäta den skada som rättighetshavarna på olika områden lider genom den uthyrningsverksamhet som nu äger rum beträffande grammofonskivor. Jag anser emellertid att erfarenheterna av den nuvarande uthyrningsverksamheten visar att de skäl som år 1960 åberopades för att spridningsrätten beträffande sådana alster skulle vara fri inte längre föreligger. Det finns enligt min mening risk för att rätten att utan samtycke av upphovsmannen hyra ut musikupptagningar medför påtagliga skadeverkningar för rättighetshavarna och därigenom för kulturområdet i vid mening.

Med anledning av konsumentverkets uttalanden vill jag anföra, att jag kan ha en viss förståelse för att utredningens förslag kan väcka en del betänkligheter från den enskilde konsumentens synpunkt. Den tekniska utveckling som har skett inte bara på reproduktionsteknikens fält utan på

mediaområdet i stort har självfallet betydande fördelar för de enskilda konsumenterna. Dessa fördelar måste emellertid vägas mot upphovsmännens intresse av att få ett ekonomiskt rimligt utbyte av det utnyttjande som sker av deras verk, något som i allmänhet är en förutsättning för att de skall kunna fortsätta sin skapande verksamhet. Av hänsyn till viktiga samhälleliga och andra skäl måste givetvis vissa inskränkningar göras i de ensamrättigheter som upphovsmännen tillerkänns. Upphovsrättslagstiftningen måste utformas så att den skapar en rimlig balans mellan olika berörda intressen.

Vid den intresseavvägning som måste göras i förevarande lagstiftningsärende anser jag att man i första hand måste beakta upphovsrättens primära funktion, nämligen att stimulera det andliga skapandet genom att ge upphovsmannen ensamrätt att bestämma över alla ekonomiskt betydelsefulla former av utnyttjanden av hans verk. Mot bakgrund av den utveckling som har ägt rum måste rätten att bestämma över uthyrning av exemplar av musikaliska verk anses vara en sådan ekonomiskt betydelsefull befogenhet. Detta talar för att denna uthyrning – såsom utredningen har föreslagit – skall omfattas av upphovsmannens ensamrätt.

I diskussionen har ibland anförts att uthyrningen borde vara fri men förenad med en ersättningsrätt för upphovsmannen. Enligt min uppfattning skulle man emellertid inte härigenom uppnå syftet att upphovsmannen genom avtal skall kunna bestämma över detta ekonomiskt viktiga utnyttjande av hans verk. Möjligheten för upphovsmannen att sluta sådana avtal kan vara betydelsefull bl.a. med hänsyn till hur avtalen om produktion av grammofonskivor och andra musikupptagningar är utformade. Uthyrning av exemplar av musikaliska verk i alla former, dvs. även i annan form än noter, regleras i endast ett nordiskt land, Norge, direkt i samband med undantagen från spridningsrätten. Där har man inte valt en ordning med fri uthyrning förenad med ersättning utan i stället en ensamrätt. Även hänsynen till den nordiska rättslikheten talar alltså för att lagregleringen utformas så som utredningen har föreslagit.

Av de grupper som omfattas av den upphovsrättsliga lagstiftningen har som förut nämnts endast de egentliga upphovsmännen en grundläggande spridningsrätt. Någon sådan rätt tillkommer inte utövande konstnärer, fonogramframställare eller andra innehavare av s.k. närstående rättigheter. Genom det undantag från den fria spridningsrätten som utredningen föreslår kommer enligt utredningen emellertid även dessa grupper att indirekt få ett skydd mot de skadeverkningar som en okontrollerad uthyrningsverksamhet har eller kan få för dem. Riksåklagaren, som i och för sig har lämnat förslaget utan erinran i sak, har i sitt remissyttrande tagit upp detta förhållande och har påpekat att det indirekta skyddet är beroende av att den egentliga upphovsrätten fortfarande gäller. Han har ifrågasatt, om förslaget är ägnat att ge ett tillfredsställande skydd i ekonomiskt hänseende för de parter som berörs av uthyrningsverksamheten. Överåklagaren i Stockholm har framfört

liknande synpunkter. Enligt hans mening talar starka skäl för att även de upphovsrätten närstående rättigheterna får ett självständigt skydd mot uthyrning.

Jag har förståelse för de synpunkter som riksåklagaren och överåklagaren i Stockholm har fört fram. Jag har emellertid från utredningen under hand inhämtat att den f.n. i samarbete med utredningarna i de övriga nordiska länderna överväger hela frågan om de närstående rättigheterna och skyddet för dem. Under dessa förhållanden anser jag det inte lämpligt att i detta sammanhang gå närmare in på hur frågan om uthyrning bör lösas i förhållande till de närstående rättigheterna.

Mot bakgrund av vad jag nu har anfört ansluter jag mig till utredningens förslag till ändring av 23 § URL. Upphovsmännens ensamrätt bör sålunda utvidgas till att omfatta uthyrning till allmänheten av alla typer av exemplar av musikaliska verk.

Utredningen har i sin promemoria (avsnitt 2.2) också berört frågan om kopieringen av uthyrda grammofonskivor och andra musikinspelningar. Det har nämligen gjorts gällande, att den övervägande delen av den uthyrning av grammofonskivor som numera sker äger rum för att ge den som hyr skivan möjlighet att spela av musiken på kassett. Som jag tidigare har nämnt är det enligt URL tillåtet för envar att för enskilt bruk framställa enstaka exemplar av offentliggjorda verk. Utredningen har inte lagt fram något förslag till lagändring i denna del. Jag har inhämtat att utredningen f.n. överväger olika frågor i samband med rätten till mångfaldigande av upphovsrättsligt skyddat material, bl.a. när det gäller kopiering för enskilt bruk. Jag går därför inte i detta sammanhang in på de problem som hänger samman med mångfaldigande av material som är föremål för uthyrningsverksamhet.

6 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

Förslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*².

7 Specialmotivering

23 §

Sedan ett litterärt eller musikaliskt verk har utgivits, får exemplar, som omfattas av utgivningen, spridas vidare och visas offentligt. Exemplar av musikaliska verk får dock inte utan upphovsmannens samtycke tillhandahållas allmänheten genom uthyrning eller annan därmed jämförlig rättshandling.

² Bilagan har uteslutits här. Förslaget är likalydande med det som är fogat till propositionen.

Enligt 2 § omfattar upphovsmannens ensamrätt bl. a. rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten. Som sådant tillgängliggörande räknas enligt 2 § tredje stycket att exemplar av verket utbjuds till försäljning, uthyrning eller utlåning eller på annat sätt sprids till allmänheten.

Förevarande paragraf innehåller ett undantag från regeln i 2 §. Sedan ett litterärt eller musikaliskt verk har utgivits, får sålunda exemplar som omfattas av utgivningen spridas vidare och visas offentligt. Enligt paragrafen i dess nuvarande lydelse får dock noter till musikaliskt verk inte utan upphovsmannens samtycke uthyras till allmänheten.

Det bör anmärkas att den spridningsmöjlighet som paragrafen ger bara avser utgivna verk. Ett verk anses enligt 8 § andra stycket vara utgivet, när exemplar av det med upphovsmannens samtycke har förts i handeln eller annars blivit spridda till allmänheten. Andra exemplar än sådana som är utgivna enligt denna definition omfattas inte av förevarande paragraf, exempelvis olovligt framställda exemplar eller exemplar som har framställts med stöd av någon av undantagsbestämmelserna i 2 kap. URL.

I enlighet med de överväganden som redovisas i avsnitt 5 har i lagtexten uttrycket "noter till musikaliskt verk" ersatts med "exemplar av musikaliska verk". Vidare har med uthyrning jämförts rättshandlingar som är jämförbara med uthyrning.

Under remissbehandlingen har riksåklagaren anfört att det inte klart framgår av den föreslagna lagtexten att skyddet mot uthyrning av noter till musikaliska verk kvarstår. Jag vill därför framhålla, att med uttrycket "exemplar av musikaliska verk" förstås varje föremål i vilket verket är nedlagt eller fixerat, oavsett med vilken teknik detta har skett. Detta uttryck omfattar således såväl noter som t.ex. grammofonskivor och tonband (jfr prop. 1960:17 s. 60).

Som tidigare har anförts innebär ändringen att upphovsmannens ensamrätt utvidgas till att omfatta uthyrning av alla typer av exemplar av musikaliska verk och inte bara som enligt gällande rätt uthyrning av noter till sådana verk. Avsikten med utvidgningen har främst varit att träffa musikupptagningar i form av grammofonskivor eller musikkassetter. Bestämmelsen omfattar emellertid också andra mera ovanliga typer av sådana upptagningar, t.ex. upptagningar av datormusik på magnetband eller liknande och nedteckningar av musik i andra former än notskrift.

Lagändringen innebär vidare, att ensamrätten omfattar även tillhandahållande genom rättshandlingar som till sina verkningar är jämförbara med uthyrning. Som exempel på sådana rättshandlingar kan nämnas det fallet att den som vill hyra en grammofonskiva betalar ett pris som motsvarar skivans försäljningspris. När han lämnar tillbaka skivan, återställer han samtidigt det kvitto som han fick vid betalningen. Han återfår då det erlagda beloppet med ett avdrag som i verkligheten utgör betalning för nyttjandet av skivan. Bestämmelsen omfattar rättshandlingar av detta slag, dvs. försäljning med någon form av återköpsklausul. Även vissa andra rättshandlingar kan med

den föreslagna lydelsen falla under bestämmelsen. Rättshandlingar där upptagningen definitivt överläts till förvärvaren omfattas inte av bestämmelsen.

Lagändringen avser självfallet inte heller att hindra att en köpare får ta hem en grammofonskiva till påseende och sedan, mot återfäende av köpeskillingen, återlämna den därför att den är felaktig eller eljest inte motsvarar rimliga krav.

Bestämmelsen tar endast sikte på uthyrning och jämförliga rättshandlingar, dvs. fall där mottagaren lämnar ett vederlag för rätten att få disponera över upptagningen. Bestämmelsen omfattar däremot inte utlåning eller liknande fall där inget vederlag lämnas. Upphovsrättsutredningen har i promemorian uttalat, att den i ett senare skede kommer att ta upp till övervägande såväl frågan om rätten till utlåning av musikupptagningar som frågan om uthyrning eller utlåning av andra typer av upphovsrättsligt skyddade verk.

Under remissbehandlingen har Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå (STIM) u.p.a., utan att därmed avse någon ändring i sak, föreslagit att uttrycket "därmed jämförlig rättshandling" i lagtexten byts ut mot "under därmed likartade villkor". Något skäl för förslaget har inte angetts. Jag finner inte någon anledning att gå ifrån utredningens förslag på denna punkt.

Om uthyrning eller annan därmed jämförlig rättshandling företas i strid mot den föreslagna bestämmelsen, blir reglerna i 7 kap. URL om ansvar och ersättningsskyldighet tillämpliga. Straffansvar kan sålunda komma i fråga. Jag vill erinra om att straffmaximum enligt en ändring i 53 §, som trädde i kraft den 1 juli 1982, har höjts från fängelse i sex månader till fängelse i två år. Vidare kan skadeståndsskyldighet bli aktuell. I detta hänseende hänvisas bl.a. till uttalandena i propositionen (1981/82:152 s. 22) angående skärpta åtgärder mot upphovsrättsintrång om att skadestånd bör utdömas med belopp som fullt ut täcker vållad skada.

Enligt 55 § kan förordnande om avstående mot lösen m.m. meddelas i fråga om "egendom med avseende på vilken intrång eller överträdelse föreligger". Detta uttryck torde inte vara tillämpligt på de fall som avses i detta lagstiftningsärende. Av bestämmelsens förarbeten (SOU 1956:25 s. 436) framgår, att föreskriften inte skall tillämpas i fall då ett verk visserligen olagligt har gjorts tillgängligt för allmänheten men detta har skett med hjälp av rättsenliga exemplar. Som exempel på fall då föreskriften inte är tillämplig nämns i förarbetena att en musiker för ett olovligt offentligt framförande använder ett notblad som har inköpts i handeln eller att en rättsenligt framställd filmkopia utan tillstånd används för offentlig visning. Dessa fall får anses jämförliga med dem som åsyftas i förevarande paragraf.

Slutligen kan anmärkas att enligt 59 §, som ändrades samtidigt med 53 §, åklagare kan väcka åtal för upphovsrättsintrång även utan angivelse av målsäganden, om det är påkallat ur allmän synpunkt.

Ikraftträdande m.m.

Lagändringen bör träda i kraft den 1 januari 1983.

Enligt gängse principer inom upphovsrätten har lagändringen gjorts tillämplig också på *verk*, exempelvis musikaliska kompositioner, som har tillkommit före ikraftträdandet. Däremot är den ändrade regleringen tillämplig endast på sådana *rättshandlingar* som har företagits efter ikraftträdandet. Såvitt gäller straffrättsliga sanktioner följer detta av 2 kap. 10 § första stycket regeringsformen (jfr 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken). I fråga om de andra sanktioner som föreskrivs i URL gäller detsamma enligt allmänna rättsprinciper. Någon uttrycklig bestämmelse i detta avseende anser jag därför inte behövlig.

8 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslaget till lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

9 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

1982-03-02

*Upphovsrättsutredningens promemoria***Åtgärder med anledning av uthyrningsverksamhet
beträffande grammofonskivor m.m.****1 Inledning**

På senare tid har uthyrningsverksamhet med grammofonskivor tilltagit i omfattning i Sverige. Frågan om de verkningar som denna uthyrningsverksamhet kan ha för rättighetshavarna inom den upphovsrättsliga lagstiftningen har tagits upp i en skrivelse till utredningen från Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå (STIM), den svenska gruppen av the International Federation of Producers of Phonograms and Videograms (IFPI) och Svenska Musikerförbundet. Problemen har vidare uppmärksamats i ett par motioner vid 1981/82 års riksmöte. Utredningen har mot bakgrund härav ansett sig böra med förtur ta upp denna fråga till övervägande. I denna promemoria redovisas utredningens ställningstaganden i dessa hänseenden.

2 Bakgrund**2.1 Uthyrningen***2.1.1 Förhållandet till upphovsmäns rättigheter m.m.*

Enligt 2 § lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen, URL) gäller som utgångspunkt att uphovsmanen har en ensamrätt att bestämma över bl.a. spridning av exemplar av sina verk till allmänheten. Denna s.k. spridningsrätt är emellertid inskränkt i fråga om vissa typer av verk. I 23 § URL föreskrivs sålunda bl.a. att sedan ett litterärt eller musikaliskt verk har utgivits får de utgivna exemplaren spridas vidare exempelvis genom vidareförsäljning, uthyrning eller utlåning. Enda undantaget är att noter till musikaliska verk inte får uthyras till allmänheten utan samtycke. I princip samma undantag från spridningsrätten gäller enligt 25 § URL i fråga om konstverk.

Av vad som nu har sagts följer, såvitt gäller den egentliga upphovsrätten (i detta sammanhang framför allt kompositörernas och textförfattarnas rättigheter), att det är tillåtet att t.ex. till allmänheten hyra ut musikinspelningar utan uphovsmannens tillstånd.

Det kan nämnas att vid tillkomsten av URL såväl auktoritetskommittén som lagrådet förordade att uthyrning av *musikaliska verk* och inte bara uthyrning av *noter* skulle omfattas av uphovsmannens ensamrätt. Som skäl anförde lagrådet att det syntes antagligt att sådan uthyrning med tiden skulle

komma att få en alltmer ökad omfattning och att det saknades skäl att i detta hänseende göra skillnad mellan olika slags exemplar av musikverk (prop. 1960:17 s. 385). Departementschefen blev emellertid inte övertygad om att en sådan utvidgning av upphovsmannens ensamrätt borde införas (prop. s. 404). Någon bestämmelse i detta hänseende inflöt därför inte i lagen. Det kan emellertid nämnas att den norska motsvarande bestämmelsen täcker musikverk i allmänhet och inte bara verken i notskrift.

Ofta avser uthyrning av musikaliska verk inte bara upptagningen som sådan utan också t.ex. omslag och liknande. Frågan uppkommer då om det är tillåtet att uthyra ett konstnärligt utformat skivomslag. Här gäller i fråga om egentliga konstverk 25 § URL vilken som förut antytts bl.a. föreskriver att sedan konstnärligt verk har utgivits får de utgivna exemplaren fritt spridas vidare. När det gäller fotografier är situationen annorlunda. De grundläggande rättigheter som tillkommer en fotograf med avseende på hans fotografi omfattar enligt 1 § lagen (1960:730) om rätt till fotografisk bild (fotografilagen, FotoL) bara mångfaldigande och offentlig visning. Någon spridningsrätt ingår inte i rättigheterna enligt denna lag.

Slutsatsen torde bli att enligt URL och FotoL något hinder inte finns mot uthyrning av omslagen till musikinspelningar.

2.1.2 Förhållandet till de närstående rättigheterna

I URL finns också bestämmelser om s.k. närstående rättigheter, dvs. ensamrättigheter som tillkommer utövande artister (musiker, sångare m.fl. som framför verk) samt fonogramframställare (i huvudsak grammofonbolag). Dessa rättigheter omfattar bl.a. en ensamrätt under 25 år till kopiering av inspelningar. Någon spridningsrätt liknande den som de egentliga upphovsmännen har finns inte för dessa kategorier. De kan alltså inte på URL grunda någon rätt att motsätta sig uthyrning etc. av sina produkter.

När det gäller den egentliga uthyrningsverksamheten av *fonogram* kan alltså konstateras att några hinder enligt den upphovsrättsliga lagstiftningen inte föreligger. När det gäller *videogram* är däremot situationen annorlunda. De är enligt gängse uppfattning att anse som filmverk. De träffas alltså inte av ordalagen i undantagen från spridningsrätten i 23 och 25 §§, vilka som nämnts endast tar sikte på litterära verk, musikaliska verk och konstverk.

2.1.3 Eventuella hinder mot uthyrning på grund av avtal m.m.

En fråga som har diskuterats på senare tid är om det på annan grund än upphovsrättslagstiftningen kan finnas något hinder mot uthyrning, exempelvis på grund av avtalsrättsliga förhållanden. I de kontrakt som kompositörernas organisationer (STIM och NCB) upprättar med fonogramproducenter föreskrivs i regel bl.a. att producenten är skyldig att på skivan ange att "utan tillstånd är kopiering, uthyrning, utlåning, användning av denna

grammofonskiva till offentligt framförande och radioutsändning förbjudet".

Detta avtal binder självfallet parterna själva. Frågan om och i vad mån ett sådant avtal kan binda även andra, exempelvis uthyrare, är eller kan komma under domstols prövning. Utredningen vill därför inte gå närmare in på dessa frågor.

2.2 Kopiering av grammofonskivor m.m.

2.2.1 Svensk lag

Det har gjorts gällande att den övervägande delen av den uthyrning som numera sker av grammofonskivor äger rum för att ge den som hyr skivan möjlighet att spela av musiken på en kassett. Uthyrningsverksamheten sägs ofta vara förenad med försäljning av tomkassetter. När det gäller att kopiera, dvs. framställa exemplar, av upptagningar av musik gäller som utgångspunkt att upphovsmannen har en ensamrätt i detta hänseende (2 § URL). Motsvarande gäller för utövande konstnärer med avseende på upptagningar av deras framföranden (45 § URL) och fonogramframställare med avseende på upptagningar som de har gjort (46 § URL). Dessa ensamrättigheter gäller i fråga om den egentliga upphovsrätten under 50 år från upphovsmannens död och i fråga om de övriga nu nämnda rättigheterna under 25 år från det år då upptagningen ägde rum.

Vissa undantag finns från ensamrätten till exemplarframställning. Det undantag som främst är av betydelse i detta sammanhang finns intaget i 11 § URL, till vilken även reglerna om närstående rättigheter hänvisar. Enligt den nämnda bestämmelsen är det tillåtet för envar att för enskilt bruk framställa enstaka exemplar av offentliggjorda verk.

2.2.2 Internationella förpliktelser

Det upphovsrättsliga området har en stark internationell prägel. På området finns ett antal internationella konventioner som i vissa hänseenden ålägger staterna förpliktelser att ge olika grupper rättighetshavare ett visst skydd. På det egentliga upphovsrättsliga området finns sålunda bl.a. den s.k. Bernkonventionen om skydd för litterära och konstnärliga verk av år 1886. Konventionen föreskriver bl.a. att upphovsmän till litterära och konstnärliga verk skall ha uteslutande rätt att låta mångfaldiga sina verk på vad sätt eller i vilken form det vara må. Konventionsländernas lagstiftning får dock tillåta mångfaldigande i vissa särskilda fall under förutsättning att sådant mångfaldigande inte gör intrång i det normala utnyttjandet av verket och ej heller oskäligt inkräktar på upphovsmannens legitima intressen (Art. 9.1 och 9.2). När det gäller utövande konstnärers och fonogramframställares rättigheter är andra internationella konventioner tillämpliga, i första hand den s.k.

Romkonventionen av år 1961. Denna konvention tillerkänner rättighetshavarna en grundläggande ensamrätt att bestämma över framställning av exemplar av upptagningar som har gjorts av deras framföranden resp. av framställda fonogram (Art. 7 och 10). Konventionsstaterna har dock rätt att i sin lagstiftning föreskriva vissa undantag från det skydd som konventionen ger, bl.a. när det gäller utnyttjande för enskilt bruk (Art. 15). En särskild internationell konvention finns när det gäller skydd för fonogramframställare, nämligen den s.k. fonogramkonventionen av år 1971. Huvudregeln i denna konvention är att fonogramframställare från annan konventionsstat skall ges skydd mot bl.a. framställning av kopior av fonogrammen utan tillstånd (Art. 2). Konventionsstat är dock berättigad att i sin nationella lag föreskriva samma slags inskränkningar i rätten som dem som är tillåtna i fråga om skyddet för upphovsmän till litterära och konstnärliga verk (Art. 6).

3 Framställning till utredningen m.m.

Som har nämnts i avsnitt 1 har till utredningen inkommit en framställning om att utredningen med förtur skall ta upp frågan om åtgärder mot uthyrning av fonogram. Framställningen är fogad till denna promemoria som *bilaga 1*.

I januari 1982 har i riksdagen väckts två motioner i den fråga som här berörs. I den ena, som har väckts av Marianne Karlsson (c), hemställs att riksdagen hos regeringen begär en utredning av verksamheten med uthyrning av grammofonskivor och behovet av ändrade regler i upphovsrättslagen. I den andra, som har väckts av socialdemokraterna i lagutskottet, hemställs att riksdagen hos regeringen skall begära att upphovsrättsutredningen får i uppdrag att snarast lägga fram förslag till lösning av de problem som en ökad uthyrning av grammofonskivor för med sig.

4 Utredningens allmänna överväganden

Det upphovsrättsliga regelsystemet avser att främja det andliga skapandet i olika former. Detta regelsystem är därför en mycket viktig faktor i den sociala, ekonomiska och kulturella utvecklingen i samhället och innehåller en noggrant gjord avvägning mellan olika intressen. Grundregeln är att upphovsmannen skall ha en ensamrätt att bestämma över utnyttjandet av sina verk. Lagen innehåller föreskrifter både om vissa ideellt betonade befogenheter och om ekonomiska rättigheter. I det senare hänseendet är en grundläggande utgångspunkt att upphovsmannen skall ha ensamrätt till alla former av ekonomiskt viktiga utnyttjanden av verket. Detta är också naturligt, eftersom ett av syftena med upphovsrättslagstiftningen är att ge upphovsmännen möjlighet att leva av sitt skapande. En annan viktig faktor i detta sammanhang är att ensamrättigheterna skall skapa skydd för de ofta

omfattande investeringar som producenter av olika slag måste göra för att kunna ge ut exempelvis böcker och musikinspelningar. Om inte ensamrättigheter fanns skulle vägen vara fri för kopiering och plagiat och få skulle följaktligen vara villiga att satsa pengar i utgivningsverksamhet.

Hänsyn till olika enskilda och allmänna intressen har emellertid gjort att principen om upphovsmännens ensamrätt att bestämma över hur deras verk skall få utnyttjas inte kan upprätthållas oinskränkt. Av hänsyn till enskilda intressen finns i lagstiftningen exempelvis regler om exemplarframställning för enskilt bruk. Av hänsyn till intressen av mera allmän karaktär finns regler som t.ex. avser att främja informationsfriheten, undervisningsväsendets eller massmedias behov.

En av upphovsmännens grundläggande ekonomiskt betonade rättigheter enligt URL är rätten att bestämma över spridningen till allmänheten av exemplar av sina verk. Även i denna rätt har av skäl som nyss nämnts föreskrivits vissa undantag. I 23 § URL sägs sålunda att när exemplar av litterära och musikaliska verk har getts ut får de utgivna exemplaren fritt spridas vidare till allmänheten. Som enda undantag i detta hänseende gäller att noter till musikaliska verk inte utan tillstånd av upphovsmannen får hyras ut till allmänheten.

Utredningen har i andra sammanhang kunnat konstatera att den tekniska utvecklingen exempelvis på reproduktionsteknikens område har en djupgående inverkan både på upphovsmäns och andra rättighetshavares situation och på situationen för olika slag av producenter av upphovsrättsligt skyddat material. Sålunda har exempelvis möjligheterna att med hjälp av kassettspelare göra egna inspelningar av musik i hög grad påverkat rättighetshavarnas situation på musikområdet och legat till grund för överväganden och åtgärder i andra sammanhang. Som exempel kan nämnas att utredningen f.n. överväger ändringar i reglerna om rätt att framställa exemplar av skyddade verk för enskilt bruk. Vidare kan nämnas att i diskussionen om fördelning av medlen från den kassettskatt som föreslås införd också uttalats att en viss kompensation därifrån skall ges till de grupper som främst drabbas av hemkopieringens verkningar. Mot den bakgrund som nu har nämnts är det enligt utredningens uppfattning synnerligen angeläget att upphovsmännen, bl.a. på musikområdet, så långt som det är möjligt tillförsäkras de ekonomiskt viktiga befogenheterna med avseende på utnyttjandet av deras verk.

Vid tillkomsten av 1960 års lagstiftning torde en av utgångspunkterna ha varit att rätten att bestämma över spridning av exemplar av verk inte hade någon nämnvärd självständig ekonomisk betydelse för upphovsmännen. Detta framgår bl.a. av olika uttalanden i lagstiftningsärendet. I vart fall ansågs denna betydelse inte vara så stor att den vägde över de praktiska och i övrigt allmänna skäl som talade för att spridningsrätten skulle vara fri för huvuddelen av de verk som omfattas av URL. Åtminstone när det gäller musikaliska verk har emellertid enligt utredningens mening de förutsättningar

ar på vilka beslutet om att frige spridningsrätten vilar rubbats i väsentlig mån. Beslutet synes ha vilat på uppfattningen att uthyrning av grammofonskivor skulle förbli tämligen ovanlig och i vart fall inte ske i sådan omfattning eller sådana former att rättighetshavarna enligt URL skulle lida någon skada.

Utredningen anser det inte möjligt att närmare mäta den skada som rättighetshavarna på olika områden lider genom den uthyrningsverksamhet som nu äger rum beträffande grammofonskivor. Vad som hittills har inträffat i detta hänseende har emellertid klart visat att de skäl som 1960 åberopades för att frige spridningsrätten beträffande sådana alster inte längre föreligger. Erfarenheter som i massmedia redovisats bl.a. från Japan pekar på att uthyrningsverksamheten innebär betydande skadeverkningar för möjligheterna till fonogramutgivning. Från branschhåll har upplysts att den första uthyrningsbutiken i Japan öppnades i juni 1980 och att det i september 1981 fanns ca 750 sådana butiker i landet. Försäljningsminskningen i fråga om fonogram har för hela Japan uppskattats till ca 10 procent och för butiker i närheten av uthyrningsbutiker har en undersökning visat en minskning med så mycket som mellan 30 och 60 procent. Risken för en liknande utveckling i Sverige kan inte uteslutas. Det finns i dag ca 30 uthyrningsbutiker i Sverige och samtliga har tillkommit under de senaste månaderna. En intervjuundersökning har visat att ca 90 procent av dem som hyr skivor gör det för att spela av dem på kassett.

Det är ett viktigt samhällligt intresse att rättighetshavargrupperna på musikområdet – som redan hårt har drabbats av hemkopieringens verkningar – inte drabbas av ytterligare ekonomiska skadeverkningar på grund av en okontrollerad uthyrningsverksamhet vilken äger rum på grund av avsaknaden av en bestämmelse som ansetts onödigt eftersom några sådana skadeverkningar inte kunde befaras.

Självfallet kan uthyrningsverksamheten också ha vissa positiva effekter genom att den kan öka tillgängligheten av musiken, bredda musikintresset m.m. Enligt utredningens uppfattning kan emellertid dessa positiva effekter på inget sätt uppväga de skadeverkningar som upphovsmannasidan, fonogramproducenterna och musikergrupperna lider genom verksamheten. Därtill kommer att en ökande uthyrning kan medföra att priset på skivorna på sikt måste höjas för att utgivning över huvud taget skall vara ekonomiskt försvarbar, vilket självfallet är negativt även för konsumenterna. Utredningen har därför kommit till slutsatsen att rätten till fri uthyrning av exemplar av musikaliska verk bör inskränkas i jämförelse med vad som nu gäller. Enligt utredningens uppfattning är denna fråga så viktig att ställning bör tas till den så snart som möjligt och utan att man avvaktar övrigt pågående arbete inom utredningen.

Vad som åsyftas med den ändring som nu föreslås är att ge upphovsmännen en kontroll och ett inflytande över den uthyrningsverksamhet som nu har tagit eller kan komma att ta en sådan omfattning att den kan skada rättighetshavarna och därmed också viktiga kulturpolitiska intressen.

Genom en sådan ändring ges möjlighet att genom avtal mellan rättighets-havare och uthyrare skapa en lämplig balans mellan allmänhetens behov av tillgång till musik och rättighetshavarnas berättigade krav på sin andel av intäkterna från uthyrningsverksamhet. En sådan reglering torde också vara till fördel för den seriösa musikhandelns intressen.

I enlighet med vad som nu gäller enligt norsk lag och med vad som var under övervägande i Sverige redan vid tillkomsten av URL bör de ändringar som nu förordas ske genom att upphovsmannens ensamrätt anges omfatta uthyrning till allmänheten av exemplar av musikaliska verk och inte bara som nu av noter till sådana verk. Utredningen föreslår därför att en bestämmelse med sådant innehåll införs i URL.

Mot bakgrund av dessa överväganden har utredningen utformat ett förslag till lagtext enligt *bilaga 2*.

Av de grupper som omfattas av den upphovsrättsliga lagstiftningen har som förut nämnts endast de egentliga upphovsmännen en grundläggande spridningsrätt. Någon sådan rätt tillkommer inte t.ex. utövande konstnärer, fonogramframställare eller andra innehavare av s.k. närstående rättigheter. Genom det undantag från den fria spridningsrätten som nu föreslås kommer emellertid även dessa grupper att indirekt få ett skydd mot de skadeverkningar som en okontrollerad uthyrningsverksamhet har eller kan få för dem.

5 Specialmotivering till de föreslagna bestämmelserna

5.1 23 § URL

Enligt 2 § URL omfattar upphovsmannens ensamrätt bl.a. rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten. Som sådant tillgängliggörande räknas enligt 2 § tredje stycket bl.a. att exemplar av verket utbjuds till försäljning, uthyrning eller utlåning eller eljest sprids till allmänheten.

Som ett undantag från regeln i 2 § URL föreskrivs i 23 § att sedan litterärt eller musikaliskt verk har utgivits får exemplar som omfattas av utgivningen spridas vidare och visas offentligt. Noter till musikaliskt verk får dock inte utan upphovsmannens samtycke uthyras till allmänheten.

Det bör anmärkas att den spridningsmöjlighet som paragrafen ger bara avser utgivna verk. Verk anses enligt 8 § URL utgivet när exemplar därav med upphovsmannens samtycke har förts i handeln eller eljest blivit spridda till allmänheten. Andra exemplar än sådana som är utgivna enligt denna definition, exempelvis olovligt framställda exemplar eller exemplar som har framställts med stöd av någon av undantagsbestämmelserna i 2 kap. URL, omfattas inte av 23 §.

I enlighet med de överväganden som redovisas i avsnitt 4 har i lagtexten uttrycket "noter till musikaliskt verk" ersatts med "exemplar av musikaliska verk". Vidare har med uthyrning jämförts vissa rättshandlingar som är jämförbara med uthyrning.

Ändringen innebär först och främst att upphovsmannens ensamrätt har utvidgats till att omfatta alla typer av exemplar av musikaliska verk och inte bara som nu noter till sådana verk. Främst avser utvidgningen att träffa musikupptagningar i form av grammofonskivor eller musikkassetter. Även andra mera ovanliga typer av sådana upptagningar, t.ex. upptagningar av datormusik på magnetband eller liknande eller nedteckningar av musik i andra former än notskrift omfattas av bestämmelsen.

Den andra ändringen avser att låta ensamrätten omfatta vissa rättshandlingar som till sina verkningar är jämförliga med uthyrning. I praktiken är förfarandet i allmänhet sådant att den som vill hyra en skiva betalar ett pris som motsvarar skivans försäljningspris. När han lämnar tillbaka skivan lämnar han samtidigt det kvitto som han fått vid betalningen. Han återfår då det erlagda beloppet med avdrag för en viss summa per dag som han haft skivan. Om skivan vid granskning befinnes skadad återtas den inte utan den anses då som redan såld.

Det nu redovisade tillvägagångssättet visar att ändringen även bör träffa försäljning med någon form av återköpsklausul. Även vissa andra typer av rättshandlingar kan med den föreslagna lydelsen falla under bestämmelsen. Gemensamt för samtliga de rättshandlingar som avses omfattade av denna är att "uthyraren" antingen behåller eller avses återfå äganderätten till upptagningen. Däremot är inte meningen att träffa rättshandlingar där upptagningen definitivt överläts till förvärvaren.

Bestämmelsen tar endast sikte på uthyrning och jämförliga rättshandlingar, dvs. fall där mottagaren lämnar ett vederlag för rätten att få disponera över upptagningen. Bestämmelsen omfattar däremot inte utlåning eller liknande fall där inget vederlag lämnas. Utredningen kommer i ett senare skede att till övervägande ta upp såväl frågan om rätten till utlåning av musikupptagningar som frågan om uthyrning eller utlåning av andra typer av upphovsrättsligt skyddade verk. Om uthyrning eller liknande sker i strid mot den föreslagna bestämmelsen blir reglerna i 7 kap. URL om ansvar och ersättningskyldighet m.m. tillämpliga.

Straffansvar kan sålunda komma i fråga. Det erinras om att straffmaximum enligt förslag i en den 21 januari 1982 beslutad remiss till lagrådet höjs från nuvarande fängelse i sex månader till fängelse i två år. Vidare kan skadeståndsskyldighet bli aktuell. I detta hänseende hänvisas bl.a. till uttalandena i lagrådsremissen om att skadestånd bör utdömas som verkligen fullt ut täcker vållad skada.

Enligt 55 § URL kan förordnande om avstående mot lösen m.m. meddelas i fråga om "egendom med avseende å vilken intrång eller överträdelse föreligger". Detta uttryck torde inte äga tillämpning på fall som här avses. Av bestämmelsens förarbeten (SOU 1956:25 s. 436) framgår bl.a. att föreskriften inte avsetts skola användas i fall då ett verk visserligen olagligt har gjorts tillgängligt för allmänheten men detta skett med hjälp av rättsliga exemplar. Som exempel nämns att en musiker använder ett i handeln inköpt

notblad för ett olovligt offentligt framförande eller en rättsenligt framställd filmkopia utan tillstånd används för olovlig visning. Dessa fall är jämförliga med dem som åsyftas i 23 §.

Slutligen kan anmärkas att enligt förslaget i den nämnda lagrådsremissen åklagare kan väcka åtal för upphovsrättsintrång även utan angivelse av målsäganden om så är påkallat från allmän synpunkt.

5.2 Ikraftträdande m.m.

Lagstiftningen föreslås träda i kraft så snart som möjligt.

Enligt gängse principer på den upphovsrättsliga lagstiftningens område har de nya reglerna angetts vara tillämpliga också på *verk*, exempelvis musikaliska kompositioner, som har tillkommit före ikraftträdandet. Däremot äger de tillämpning endast på sådana *rättshandlingar* som har företagits efter ikraftträdandet. Detta följer emellertid av allmänna straffrättsliga principer och har inte ansetts behöva komma till uttryck i lagtexten.

Bilaga 1

Stockholm den 27 januari 1982

till utredningens promemoria

Hovrättsassessor Roland Halvorsen
Upphovsrättsutredningen
Justitiedepartementet
103 33 STOCKHOLM

Betr. uthyrning av grammofonskivor

Under senare tid har uthyrning av fonogram blivit ett stort problem och en idé som sprider sig lavinartat över hela landet. Flera butiker har startat uthyrning och många står i begrepp att göra detta. Under den relativt korta tid som uthyrningen har pågått, har skadeverkningarna redan visat sig. Uthyrningen ligger helt klart till grund för en mycket omfattande hemkopiering. Genom kontroll och förfrågningar och även intervjuer i press, radio och TV, är det uppenbart att en hyresmans enda skäl att hyra en skiva är för kopiering.

Kopieringens skadeverkningar har redan behandlats utförligt i utredningen och ingen torde ifrågasätta att denna är mycket negativ för rättighetshavarnas intressen. Hela det upphovsrättsliga regelsystemet bygger på att de som medverkar vid produktion av fonogram skall ha skydd mot missbruk av deras prestationer och en rimlig ersättning vid utnyttjandet av dessa.

Beträffande fonogram är detta helt uppbyggt och avräknas i enlighet med försäljning av skivorna. Genom uthyrningen sker ett mycket omfattande merutnyttjande av prestationerna och internationella jämförelser ger klart vid handen att försäljningen sjunker, ibland ända ned till 50 %. Det är främst de s.k. toppsäljarna som uthyres och därmed också kopieras. Dessa skivor som normalt säljer i stora kvantiteter bekostar hos grammofonbolagen den smalare inhemska produktionen.

Då nu försäljningen genom uthyrningen/hemkopieringen drastiskt sjunker, kommer detta att ge en omedelbar effekt på inspelning av s.k. smalare produktioner, kanske mer kulturpolitiskt angelägna produktioner. Detta kommer direkt att praktiskt försämra den redan nu dåliga situationen för inhemska kompositörer och tonsättare, förläggare, utövande konstnärer, dvs artister och musiker samt grammofonbolag.

Undertecknande organisationer, vars medlemmar representerar ovanstående rättighetshavare till fonogram, hemställer därför att Upphovsrättsut-

redningen med förtur och högsta prioritet utreder frågan om åtgärder mot uthyrning av fonogram.

STIM, Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå

Hans Nordmark

Svenska Musikerförbundet

Yngve Åkerberg

IFPI (International Federation of Producers of Phonograms and Videograms, Svenska gruppen)

Eddie Landqvist

Bilaga 2
till utredningens promemoria

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk**

Härigenom föreskrivs att 23 § lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Sedan litterärt eller musikaliskt verk har utgivits, *må* exemplar, som omfattas av utgivningen, spridas vidare ävensom visas offentligt; dock *må noter till musikaliskt verk ej* utan upphovsmannens samtycke *uthyras till* allmänheten.

Föreslagen lydelse

23 §

Sedan litterärt eller musikaliskt verk har utgivits, *får* exemplar, som omfattas av utgivningen, spridas vidare ävensom visas offentligt; dock *får exemplar av musikaliska verk inte* utan upphovsmannens samtycke *tillhandahållas* allmänheten *genom uthyrning eller därmed jämförlig rättshandling*.

Denna lag träder i kraft den

Den nya lagen skall tillämpas även på verk som har tillkommit före ikraftträdandet.

Sammanställning av remissyttrandena över upphovs- rättsutredningens promemoria 1982-03-02, Åtgärder med anledning av uthyrningsverksamhet beträffande grammofonskivor m.m.

1 Remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av riksåklagaren, hovrätten för Övre Norrland, konsumentverket, Sveriges advokatsamfund, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (KLYS), Svenska musikförläggareföreningen u.p.a., Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå (STIM), u.p.a., Svenska Artisters och Musikers Intresseorganisation (SAMI), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska Gruppen av the International Federation of Producers of Phonograms and Videograms (IFPI), Föreningen Nordiska Icke-kommersiella Fonogramproducenters Förening (NIFF), Svenska Musikerförbundet och Sveriges köpmannaförbund. Riksåklagaren har överlämnat yttranden från överåklagaren i Stockholms åklagardistrikt och från länsåklagaren i Kalmar län. Dessutom har yttranden inkommit från Vinge Ramberg Dahlin advokatbyrå och Grammofonleverantörernas förening (GLF).

2 Innehållet i remissyttrandena

Med undantag för *konsumentverket* har samtliga remissinstanser som avgivit yttrande i sak tillstyrkt utredningens förslag eller lämnat det utan erinran. I huvuddelen av remissyttrandena har förslaget tillstyrkts utan närmare kommentarer. *Riksåklagaren*, *Sveriges advokatsamfund*, *STIM*, *TCO*, *IFPI*, *Svenska Musikerförbundet* och *Sveriges köpmannaförbund* har utvecklat synpunkter i olika hänseenden på förslaget. Dessa synpunkter, liksom konsumentverkets avstyrkande yttrande, redovisas i det följande.

Riksåklagaren:

Den starkt ökade uthyrningsverksamheten vad beträffar grammofonskivor och kassetter med musikaliska verk i förening med det förhållandet att allmänheten med hjälp av kassettspelare i betydande utsträckning gör egna inspelningar från hyrda skivor och kassetter minskar i avsevärd mån intäkterna för såväl upphovsmännen till musiken som musikerna och de som framställer skivor och kassetter med musik. Utredningen anser det vara ett viktigt samhällligt intresse att rättighetshavarna på musikområdet inte drabbas alltför hårt i ekonomiskt hänseende genom den nämnda uthyrningsverksamheten.

Av de grupper som omfattas av den upphovsrättsliga lagstiftningen är det endast de egentliga upphovsmännen som har en grundläggande s.k. spridningsrätt. Denna rätt är som framgår av 23 § lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk likväl inskränkt i vissa hänseenden. Någon sådan eller motsvarande rätt tillkommer enligt upphovsrättslagstiftningen inte utövande artister och inte heller fonogramframställare.

Den föreslagna ändringen i 23 § leder endast för upphovsmännens del till ökat inflytande över uthyrningsverksamheten. Innehavare av s.k. närstående rättigheter ges således enbart ett indirekt skydd mot ekonomiska verkningar av den pågående uthyrningsverksamheten. Skyddet är också begränsat i det hänseendet att det enbart omfattar de fall då upphovsrätt till det musikaliska verket alltså gäller. Därför kan det ifrågasättas om förslaget är ägnat att ge ett tillfredsställande skydd i ekonomiskt hänseende för de parter som berörs av ifrågasatt uthyrningsverksamhet.

Av specialmotiveringen till ändringsförslaget framgår att skyddet för uthyrningen av noter till musikaliskt verk avses kvarstå i oförändrat skick. Den föreslagna lagtexten är dock inte så utformad att detta klart framgår av densamma.

I det till riksåklagarens yttrande bifogade yttrandet av *överåklagaren i Stockholm* anför: Jag delar utredningens uppfattning att uthyrningsverksamheten när det gäller fonogram nu fått en sådan omfattning att det finns skäl vidta åtgärder så att de upphovsrättsliga rättigheternas innehavare får sina intressen bättre tillgodosedda. För att nå önskad effekt torde införande av ett straffsanktionerat förbud vara enda möjligheten.

Utredningens förslag innebär att förbudet vid uthyrning byggs upp på den egentliga upphovsrätten. Musikutövare och fonogramframställare skulle härigenom få endast ett indirekt skydd. Detta skydd inträder således bara för inspelningar där den egentliga upphovsrätten fortfarande gäller. Jag föreställer mig att så inte är fallet vid alla inspelningar som hyres ut i dag. Det finns enligt min mening starka skäl som talar för att även dessa upphovsrätten närstående rättigheter får ett självständigt skydd mot uthyrning. Att såsom enligt förslaget viss uthyrningsverksamhet skulle vara tillåten innebär också den praktiska olägenheten att man vid beivrande av olaga uthyrning måste visa att för varje inspelning som hyrts ut den egentliga upphovsrätten gäller. *Länsåklagaren i Kalmar län* anför i sitt yttrande till riksåklagaren:

Utredningen synes mig ha väl dokumenterat behovet av att lagstifta mot den ökande uthyrningsverksamheten med grammofonskivor i Sverige. Jag delar utredningens skäl för sin slutsats att rätten till fri uthyrning av exemplar av musikaliska verk bör inskränkas i jämförelse med vad som nu gäller. Jag kan i det sammanhanget hänvisa till synpunkter som framfördes vid en konferens som hölls i mars 1981 "Worldwide forum on the Combat of Piracy" i Genève. Konferensen anordnades av the World Intellectual Property Organization - WIPO. Därvid belystes den negativa utvecklingen för

upphovsmännens skydd. Det lades även fram en resolution – av bl.a. Sverige – om att bekämpa kommersiell piratverksamhet beträffande skivor och film. Vid konferensen betonades även angelägenheten av verksam lagstiftning mot upphovsrättsintrång och samordning av denna lagstiftning mellan länderna världen över.

Reformen kan komma att medföra ytterligare krav på åklagarväsendets resurser. Utredningsarbetet kan också i vissa fall bli komplicerat, t.ex. genom att det uppstår svårigheter att slå fast vem eller vilka som är egentlig upphovsman. Som utredningen påpekar ligger hemkopieringen till grund för uthyrningen. Genom beslut om tvångsmedel och förhör med uthyrare och hyresman bör en polisutredning förhållandevis snabbt ge besked om styrkan i den uttalade brottsmisstanken.

Det får anses angeläget att nuvarande lagstiftning ändras utan dröjsmål. Jag tillstyrker därför förslaget.

Sveriges advokatsamfund anför:

Samfundet tillstyrker utredningens förslag närmast av hänsyn till upphovsmännens skyddsintresse och trots att närmare utredning saknas om de skador som orsakas av förekommande uthyrningsverksamhet. Behovet av ett snabbt ställningstagande tar emellertid över i ett fall som detta.

STIM, vars yttrande *Svenska Musikförläggareföreningen* förklarat sig biträda, anför:

STIM har tacksamt noterat, att upphovsrättsutredningen med förtur tagit upp frågan till behandling och ställer sig helt bakom utredningens förslag. Lagstiftningen bör snarast få träda i kraft.

Beträffande den föreslagna nya lydelsen av § 23 vill STIM endast, utan att avse någon egentlig förändring i sak, föreslå en alternativ formulering av de sista orden "därmed jämförlig rättshandling". Dessa ord föreslås utbyta mot "under därmed likartade villkor".

TCO tillstyrker förslaget och ställer sig även bakom hemställan från *STIM*, *Svenska Musikerförbundet* och *IFPI* till upphovsrättsutredningen om utredning av frågan om åtgärder mot uthyrning av fonogram.

IFPI anför:

Som utredningen så riktigt konstaterat torde i Sverige uthyrningsverksamheten med skivor tagit fart först i slutet av året 1981 och för närvarande finns ca 50 uthyrningsbutiker. Den snabba utvecklingen berodde till stor del på att situationen i Japan hade uppmärksammats i massmedia och ett antal uthyrare som normalt inte var verksamma inom skivförsäljningsbranschen önskade tjäna pengar på upphovsmännens bekostnad.

Rent allmänt kan om uthyrningsverksamheten anföras att den på samma sätt som piratverksamhet och den s.k. hemkopieringen skadar de grupper, vars insatser utnyttjas, dvs. upphovsmän, artister, musiker och fonogramframställare. Liksom piratkopieringen och hemkopieringen inriktas uthyrningsverksamheten till mycket stor del på de s.k. bästsäljarna, dvs. de skivor som är mest populära rent försäljningsmässigt. Intäkterna från dessa skivor garanterar normalt bredden i utbudet av övriga utgivningar av musik och försäljningen av dessa bästsäljare utgör därmed en starkt kulturgivande faktor. Genom att uthyrningsverksamheten kraftigt försämrar möjligheterna att utge dessa smala produktioner kan uthyrningen på mycket kort sikt undergräva hela detta system av stöd inom grammofonbolagen från bästsäljare till mindre lönsamma utgivningar. Detta kommer då omedelbart att drabba samtliga ovan nämnda upphovsmannagrupper plus ett stort antal ytterligare yrkeskategorier, som helt eller delvis har sin utkomst från fonogramindustrin. Karaktäristiskt för uthyrningsverksamheten med grammofonskivor är då bl.a. följande:

De skapande och utövande konstnärerna erhåller inget vederlag för utnyttjandet av deras insatser och prestationer. Om uthyrningsverksamheten får breda ut sig kommer dessa grupper vars intäkter i mycket stor omfattning är baserade på försäljning av grammofonskivor att få en mycket starkt nedsatt inkomst. Uthyrningsverksamheten inriktar sig till stor del på repertoar där den ekonomiska succén är säker, härvid mister den ursprungliga producenten de intäkter som möjliggör utgivning av mindre inkomstbringande produktioner med en uppenbar "kvalitetsförsämring" av fonogramutbudet som följd. Uthyrningen kräver små investeringar och små driftsutgifter i förhållande till omsättning och inkomstmöjligheter. I motsats härtill har fonogramproducenterna företagit betydande investeringar liksom producenterna löper den ekonomiska risken för varje enskild produktion på grund av de stora utgifter som är förknippade med inspelning, framställning och distribution.

Till följd av ovanstående punkter får den som driver uthyrningsverksamhet möjlighet att till konsumenten tillhandahålla ett utbud som på kort sikt förefaller för konsumenten attraktivt. Denna konkurrens på mycket olika villkor vill vara inledningen till en utveckling som kommer att avslutas med först fonogramindustrins och därefter uthyrningsbranschens undergång.

Fonogramproducenternas enda möjlighet att täcka inkomstbortfallet till följd av försäljningsnedgången är en prishöjning på försäljning av skivor. Detta vill ytterligare medföra en försäljningsnedgång och en ytterligare omfattande uthyrning och kopiering som åter måste kompenseras med en prishöjning. Man kommer till slut att nå den tidpunkt då det inte längre finns någon ekonomisk möjlighet att framställa nya produktioner. Uthyrningsbutikerna driver också en mycket illojal konkurrens mot normala skivbutiker. Dessa butiker ägnar sig normalt inte åt uthyrningsverksamhet utan är helt inriktade på försäljning av skivor. Ofta har inte heller dessa butiker någon

möjlighet till uthyrning genom de leveransavtal som finns med producent och distributör. Producent och distributör har med nuvarande regler inte någon möjlighet att ge tillstånd till uthyrning. Det är särskilt inskrivet i de avtal som reglerar inspelningen av fonogram. Både de musikaliska upphovsmännen och artister, musiker har förutsatt försäljning av fonogrammet och ersättes helt genom att fonogrammen säljes till konsumenten. Genom uthyrningsverksamheten ryckes därmed hela beräkningsgrunden för dessa grupper undan och ett väl etablerat och inarbetat avtalssystem slås sönder.

Betecknande för de uthyrningsbutiker som dykt upp i Sverige är också att de inte på något sätt är verksamma inom eller stöder musiklivet. Butikerna innehåser normalt av affärsmän som kastar sig in i de verksamheter, där man anser att man kan tjäna snabba pengar och inte på något sätt engagerar sig i de eventuella negativa konsekvenser för andra grupper som deras verksamhet för med sig. Det finns ingen anledning att värna om dem, då de helt driver sin verksamhet på bekostnad av andras insatser.

För skivkonsumenten, dvs. den som önskar hyra skivor, är uthyrningen ett lättillgängligt sätt att komma över de inspelningar han är intresserad av, att hyra skivor kan därför på kort sikt för honom vara ett positivt förfaringssätt. Detta är dock ett mycket kortsiktigt synsätt, då med hänsyn till ovanstående farhågor uthyrningsverksamheten tillsammans med hemkopieringen medför att skivutbudet i framtiden blir mycket begränsat. Dessutom kommer, om uthyrningsverksamheten får fortsätta, producenter, artister, upphovsmän och andra delaktiga att vara tvungna att kräva högre ersättning för sina insatser per såld skiva och detta drabbar då naturligtvis konsumenterna genom högre skivpriser.

Utredningens förslag att uthyrning av grammons-kivor i framtiden skall fordra avtal med upphovsmännen behöver inte försämra möjligheterna för konsumenterna att hyra skivor. Genom dessa tänkta avtal blir skillnaden den att uthyraren inte kan tillgodogöra sig hela intäkten från uthyrningsverksamheten utan har att dela med sig till upphovsmännen.

Redan vid tillkomsten av 1960 års lag fanns starka önskemål att även uthyrningen av grammofonskivor skulle läggas under upphovsmännens exklusiva förfoganderätt. Av olika skäl blev dock detta inte verklighet utom beträffande noter. Bl.a. fanns det vid den tidpunkten ingen möjlighet att förutse den snabba tekniska utvecklingen. För närvarande finns det ett mycket stort antal inspelningsapparat på marknaden som gör att man med mycket hög hastighet kan framställa mycket stort antal hemkopierade kassetter samtidigt från hyrt fonogram. Genom att möjligheten finns att från ett hyrt fonogram kopiera ett stort antal kassetter, blir skadan därmed mångdubbelt större. Från de hemkopierade kassetterna finns det dessutom enkla möjligheter att framställa ytterligare kopior i obegränsat antal med mycket hög hastighet utan att den tekniska kvaliteten försämras. Genom att dessa kopior också sprids vidare och kopieras, blir utnyttjandet av varje uthyrt fonogram i princip oändlig och också till stor del omöjlig att ens,

beräkna. Genom att denna vidare spridning och vidarekopiering till stor del måste anses ersätta köp av fonogram blir skadan för rättsinnehavarna hela tiden accentuerad genom att ersättningen till dem är helt beräknad på försäljning av det "första" fonogrammet.

Att ge upphovsmännen en exklusiv rättighet att lämna tillstånd till uthyrning är som utredningen konstaterat ingen nyhet för lagstiftaren. Auktoritetskommittén föreslog (SOU 1956:25 i 23 §; se s. 255) att exemplar av musikaliska verk inte skulle få uthyras till allmänheten utan upphovsmännens samtycke. I det till Lagrådet remitterade förslaget (se prop. 1969:17 s. 160) togs denna regel bort av departementschefen utom i vad avsåg noter. Som skäl angav departementschefen att de danska, finska och svenska delegerade år 1957 enats om att skivor liksom böcker borde få hyras ut utan tillstånd. De svenska delegerade hade framhållit att upphovsmännen principiellt borde äga rätt till ersättning, om uthyrningens omfattning motiverade detta. Ett ersättningssystem borde kunna införas av Kungl. Maj:t. I 23 § föreslogs en fullmaktsregel för Kungl. Maj:t att införa bestämmelser om ersättningsskyldighet. Lagrådet (prop. s. 385) fann det antagligt att uthyrning skulle med tiden få allt mer ökad omfattning och ansåg att anledning saknades att göra skillnad mellan olika exemplar av verk. Avtal borde kunna träffas mellan uthyrare och tonsättarnas organisationer. Lagrådet hemställde om att alla exemplar av musikaliska verk skulle omfattas av upphovsmännens ensamrätt till uthyrning. I uttalandet till statsrådsprotokollet (prop. s. 404) vidhöll emellertid departementschefen sin inställning. I motion II:621 yrkades att fullmaktsregeln skulle utgå. Lagutskottet (1 LU 1960:41 s. 70) anförde att "ifråga om utlåning av musikalier anses ... fullmakten böra utnyttjas endast om utlåningsverksamheten, som för närvarande är ytterst obetydlig, blir mer omfattande. Utskottet delar uppfattningen att det för närvarande knappast är anledning att införa ersättning för utlåning av musikalier; inkomsterna torde bli alltför obetydliga för att motivera den administrativa apparat som skulle erfordras". Frågan kopplades i Lagutskottet nära till frågan om bokutlåning från bibliotek. Fullmaktsstadgandet utgick och lagen finns i nuvarande lydelse. Bedömningen vid lagens tillkomst grundade sig helt på att man då inte insåg betydelsen av en kommersiell utlåning, satt i system. Detta var alltså under helt andra förutsättningar än dem vi nu befinner oss i. Om lagstiftaren förutsett denna utveckling hade § 23 med största sannolikhet haft den nu föreslagna utformningen.

Kopiering av de hyrda fonogrammen

Uthyrningen har ett direkt samband med den mycket omfattande hemkopieringen. Att hemkopieringen medför stora skadeverkningar har konstaterats av bl.a. ett antal riksdagsmotioner, upphovsrättsutredningen, kulturrådet i dess rapport *Fonogrammen* i kulturpolitiken samt av Utbild-

ningsdepartementet i propositionen om vissa musikfrågor m.m. (1981/82:128). I samtliga dessa sammanhang har hemkopieringens skadeverkningar visats och konstaterats innan uthyrningen av fonogram var en realitet. Genom uthyrningen göres attraktiva fonogram mycket mer lättillgängliga än musik som framföres exempelvis i radio eller möjligheten att låna skivor av vänner och bekanta. Genom uthyrningen underlättas och i många fall till och med uppmuntras hemkopieringen genom att uthyrningsbutiker tillhandahåller tomkassetter. Uthyrningen medför därmed att hemkopieringens skadeverkningar mångdubblats. Vid de undersökningar som hunnit utföras efter att uthyrningen tagit fart framgår klart av att hyresmannen kopierar det hyrda fonogrammet med stöd av sitt enskilda bruk.

Japansk undersökning

I Japan fanns i slutet av år 1981 1.200 uthyrningsbutiker. På uppdrag av den japanska fonogramindustrin genomfördes i Japan i september 1981 en undersökning av uthyrningsverksamheten. Basen för undersökningen var 1.000 personer i åldersfördelning 19-22 år 54,1 %, 16-18 år 25,1 %, under 15 år 10,9 %, och över 23 år 9,9 %.

I genomsnitt besökte de tillfrågade personerna en hyresbutik 2,4 gånger per månad. I genomsnitt hyrde varje person 3,2 LP per månad, 1,3 LP och 0,2 singles per gång.

Huvudkategorier av hyrda skivor:

Popmusik	29,6 %
Rock, Rhythm and Blues	25,5 %
Jazz	14,2 %
”Vuxenmusik”	6,6 %
Barnmusik	6,5 %
Populära japanska sånger	6,4 %

I Japan har också gjorts en undersökning av försäljningsminskningen hos skivbutiker i närheten av uthyrningsbutik, bilaga B³.

Undersökningen i Japan visar vidare att 97,4 % av de som hyrde skivor gjorde kopior av dessa skivor. 61,5 % av dessa gav bort eller lånade ut kopiorna till vänner i genomsnitt vid 3,6 tillfällen. Genom möjligheter att kopiera i hög hastighet från kassett till kassett ökar detta naturligtvis utnyttjandet och skadeverkningarna.

I Sverige har i en s.k. omnibusundersökning, som genomfördes veckorna 13-18 1981, av Testhuset AB, lagts in ett antal frågor om uthyrning och kopiering av fonogram. En förhandsinformation om denna bifogas, bilaga C⁴. 85 % av de som uppgav att de var intresserade att hyra skivor angav som

³ Bifogas ej här.

⁴ Bifogas ej här.

skäl att de hyrde för att banda skivan, och att förhyrning av skivor är attraktivare än köp.

Den föreslagna bestämmelsens utformning

Utredningens förslag tar inte sikte på att helt förbjuda uthyrningen. Det förbud som ligger i botten av förslaget är dock helt nödvändigt för att det skall finnas möjlighet att träffa avtal mellan upphovsmännen och uthyrarna. Hela det upphovsrättsliga området är genomsyrat av avtal för olika utnyttjanden och det finns inget skäl varför inte även detta område kunde avtalsregleras. Det är rätten till ekonomisk ersättning för sina insatser och investeringar som i detta sammanhang har betydelse för upphovsmän, utövande konstnärer och producenter. Om denna ersättning ges genom avtal på en acceptabel nivå finns ingen anledning för dessa grupper att motsätta sig uthyrning. Det är relativt enkelt att räkna fram nivån på denna ersättning, då dessa gruppers intäkt vid försäljning av fonogram är känd och fonogrammens utnyttjande för uthyrning kan beräknas. Genom förslaget läggs grunden till att rättighetshavarna får del i hyresintäkten och för konsumenten behöver detta inte medföra några större förändringar. Det är dock viktigt att ersättningen till rättsinnehavarna lägges på den nivån att den kompenserar inkomstbortfallet, men belopp per uthyrning skulle ändå bli överkomligt.

Att enbart föreslå en ersättningsrätt voreorealistiskt. De flesta andra länder har en ensamrätt och det finns en nordisk enighet kring detta. Det kan också ifrågasättas om lagstiftaren inte är skyldig med hänsyn till internationella konventioner att ingripa mot den avart av fonogramutnyttjande som uthyrningen i sin nuvarande utformning är. Detta med hänsyn till de förutsebara och delvis redan inträffade mycket skadliga effekterna av uthyrningsverksamhet på många upphovsmäns och producenters utbyte av sin mångfaldigande rätt. Skivproduktionens ekonomiska förutsättningar störs genom att uthyrning koncentreras på de "bästsäljare" vilkas försäljningsintäkter normalt garanterar bredden i utbytet på skivmarknaden och därmed i största allmänhet utgör en stark kulturstimulerande faktor.

Att såsom utredningen föreslår jämställa liknande rättshandlingar med uthyrning är helt nödvändigt, då ett stort antal varianter i form av byten och återköp tillämpas av skivuthyrningsbutikerna.

Sammanfattningsvis delar IFPI Upphovsrättsutredningens ställningstagande beträffande föreslagna åtgärder med anledning av uthyrningsverksamheten och hemställer att dessa snarast bör genomföras.

Svenska Musikerförbundet anför:

Musikerförbundet har, tillsammans med STIM och IFPI, Svenska Gruppen, hemställt om att Upphovsrättsutredningen med förtur och högsta prioritet utreder frågan om åtgärder mot uthyrning av fonogram. Förbundet uttalar här sin tillfredsställelse över utredningens snabba handläggning.

Promemorian belyser på ett riktigt sätt de problem och skadeverkningar som en oreglerad uthyrningsverksamhet medför.

Förbundet finner de föreslagna åtgärderna välmotiverade liksom föreslagna lagändringar ändamålsenliga och väl avvägda.

Det är nödvändigt att upphovsmän och övriga rättighetshavare ges möjligheter till kontroll och inflytande över ifrågavarande uthyrningsverksamhet.

Genom de föreslagna åtgärderna ges möjlighet att i förekommande fall, genom avtal mellan rättighetshavare och uthyrare skapa en lämplig balans mellan allmänhetens behov av tillgång till musik och rättighetshavarnas intressen.

Ert skydd för rättighetshavarna är nödvändigt även för att värna om viktiga kulturpolitiska intressen.

Sveriges Köpmannaförbund anför:

Vi delar utredningens uppfattning att de nuvarande bestämmelserna i lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk kan leda till betydande skadeverkningar för möjligheterna till fonogramutgivning. Upphovsrättslagen måste därför ändras i detta hänseende.

I många andra länder finns i motsvarande lag om upphovsrätt intaget bestämmelser som reglerar uthyrning av musikaliska verk. Utredningens förslag innebär, att den svenska upphovsrättslagen i stort kommer att jämföras med den lagstiftningen i detta hänseende. Vi har funnit, att lagstiftningen i andra länder, t.ex. Norge, inom detta område fungerar på ett tillfredsställande sätt och tillstyrker därför utredningens förslag.

Det finns flera problem som är knutna till kopiering och överspelning och som också framgår av utredningens promemoria. Särskilt gäller det hemkopiering. Det är viktigt att utredningen, som har till uppgift att se över även dessa avsnitt i upphovsrättslagen, med skyndsamhet tar upp frågorna, då med den nya tekniken möjligheterna till överspelning och kopiering har väsentligt underlättats. Överspelning och kopiering är för branschen ett betydligt större problem än den nu aktuella uthyrningsfrågan.

Till sist vill vi framföra, att om det av skäl som vi nu inte känner till ändå kommer att utvecklas en uthyrningsverksamhet av fonogram, kan det bli aktuellt från vår sida att ta upp frågan om ett lagförbud mot uthyrning av musikaliska verk.

Konsumentverket, som ej funnit skäl tillstyrka förslaget, anför:

Det är ett konsumentintresse att nya distributions- och köpformer som förenklar och förbilligar för konsumenterna att få tillgång till varor och tjänster utvecklas. Att hyra varor i stället för att köpa dem har länge varit ett alternativ som på många områden inneburit fördelar för många konsument-er. Detta gäller särskilt ekonomiskt svaga konsumentgrupper och korttids-hyra av varor.

Inspelade musikverk torde för konsumenten inte påtagligt skilja sig från andra varor. Det torde därför även finnas ett beaktansvärt intresse för hyra av sådana verk. Konsumentverket har inte hittills i sin verksamhet uppmärksammat särskilda konsumentproblem i samband med hyra av grammofonskivor m.m. som motiverar ett förbud för sådan uthyrning. Verket har dock anledning att med viss uppmärksamhet följa utvecklingen på marknaden. Det kan exempelvis finnas skäl att granska de avtalsvillkor som används i verksamheten.

Vad gäller bedömningen av de mer långsiktiga effekterna på musikutbudet och därmed sammanhängande frågor, anser Konsumentverket ej att det material utredningen presenterar ger tillräckligt underlag för ett ställningstagande.

Mot denna bakgrund finner Konsumentverket ej skäl att tillstyrka utredningens förslag. Frågan om förbud mot uthyrning av grammofonskivor bör prövas inom ramen för den övergripande översynen av upphovsrättslagen.

Vinge Ramberg Dahlin advokatbyrå har sammanfattningsvis framlagt bl.a. följande kritiska synpunkter på promemorian.

Advokatbyrån företräder skivbutiker där kunderna har möjlighet att inom en kortare tid återlämna köpta oskadade grammofonskivor mot en lägre expeditionsavgift. Konsumenterna har visat sig sätta värde på denna särskilda försäljningsform, som riskerar att försvinna om förslaget genomförs. Köptryggheten för konsumenterna kommer att allvarligt försämrats. Hållbara skäl för ett totalförbud har inte förebragts.

Upphovsrättsinnehavare och producenter har inte hittills visat någon förhandlingsvilja vad gäller uthyrningsverksamheten. Om förslaget genomförs kommer de med all säkerhet att ännu hårdare driva den helt kompromisslösa linje de visat i olika sammanhang.

Förslaget föregriper utredningens uppgift att utreda inskränkningar i rätten till mångfaldigande för enskilt bruk. Man borde ha försökt finna en lösning där inspelning för eget bruk behandlas ungefär likvärdigt vad gäller inspelning från grammofonskiva och från radioutsändning. Som exempel nämns vad som anförts i bl.a. SOU 1956:25 s. 187-188 (licensavgift).

Läsaren ges det intrycket att 1960 års lag om upphovsrätt jämfört med vad som tidigare gällde, innebar ett frigivande av uthyrning av lovligen framställda exemplar av musikaliska verk. Sådan uthyrning var redan tidigare fri. I stället innebar 1960 års lag en inskränkning i denna frihet genom att uthyrning av noter krävde upphovsmannens samtycke. Därför borde utredningen redovisat de skäl som föranledde lagstiftaren till 1919 års lag om rätt till litterära och musikaliska verk att låta uthyrningen vara fri.

Rätt till ersättning på det sätt som anges i 14 och 16 §§ URL borde övervägts som en tänkbar möjlighet.

Utredningen har inte företagit några egna undersökningar rörande

uthyrningsverksamheten utan förefaller i stället att ha förlitat sig på uppgifter i massmedia eller från upphovsrättsinnehavare och producenter.

GLF anför inledningsvis i sitt yttrande:

GLF företräder den större delen av de seriöst verksamma grammofondistributörerna i Sverige. *GLF* är numera direkt och indirekt inblandat i rättsliga prövningar angående tillåtligheten av uthyrningsverksamhet. I anledning härav intar *GLF* en klar partsställning, som normalt borde leda till att *GLF* inte avgivit eget yttrande angående Upphovsrätsutredningens promemoria.

I samband med de pågående rättsliga processerna har emellertid åberopats en promemoria ingiven av Vinge Ramberg Dahlin Advokatbyrå daterad 82-03-18, innefattande ett särskilt yttrande över Upphovsrätsutredningens promemoria. *GLF* vidhåller det principiellt olyckliga i att parter, som är direkt inblandade i det rättsliga förfarandet, medverkar i remissärenden, men när advokatbyrån sett sig föranlåten att skyndsamt inkomma med särskilt yttrande, anser sig *GLF* böra kommentera motpartens påståenden i promemorian, särskilt då dessa i vissa avseenden är direkt felaktiga.

GLF har därefter på punkt efter punkt bemött den kritik som advokatbyrån riktat mot utredningsförslaget.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1982-09-23

Närvarande: f.d. regeringsrådet Paulsson, regeringsrådet Delin, justitierådet Bengtsson.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 2 september 1982 har regeringen på hemställan av statsrådet och chefen för justitiedepartementet Petri beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Karin Hökborg.

Förslaget föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-10-21

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden I. Carlsson, Lundkvist, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, S. Andersson, Rainer, Boström, Bodström, B. Andersson, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg

Föredragande: statsrådet Rainer

Proposition om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande⁵ över förslag till lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

Föredraganden upplyser att lagrådet har lämnat lagförslaget utan erinran och hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta förslaget.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

⁵Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 2 september 1982.

Innehåll

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 2 september 1982	3
1 Inledning	3
2 Gällande ordning	4
2.1 Upphovsrättens grundprinciper	4
2.2 Rättsläget såvitt gäller uthyrning av exemplar av skyddade verk och prestationer	5
2.3 Avtalsrättslig reglering	6
3 Framställning till upphovsrättsutredningen samt tidigare riksdagsbehandling av frågan	6
4 Sammanfattning av upphovsrättsutredningens promemoria ...	7
5 Allmän motivering	8
6 Upprättat lagförslag	11
7 Specialmotivering	11
8 Hemställan	14
9 Beslut	14
<i>Bilaga 1</i> Upphovsrättsutredningens promemoria	15
<i>Bilaga 2</i> Sammanställning av remissyttrandena	27
Utdrag av lagrådets protokoll den 23 september 1982	38
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 21 oktober 1982	39